

КРИМІНАЛІСТИЧНА МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Маланчук П.М., Василенко А.І.
Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету

Стаття присвячена розгляду сучасного стану останнього розділу криміналістики – криміналістичної методики. Основна увага приділена встановленню ролі та значення криміналістичної методики для розкриття, розслідування та попередження злочинів. Наведено вимоги, яким повинна відповідати сучасна криміналістична методика розслідування злочинів. Виділено проблеми які існують у цій сфері. Запропоновано шляхи покращення ефективності використання криміналістичних методик у діяльності правоохоронних органів.

Ключові слова: криміналістика, криміналістична методика, злочин, розслідування злочинів, діяльність правоохоронних органів.

Постановка проблеми. Криміналістична методика розслідування злочинів спрямована на забезпечення повного, швидкого, якісного розслідування кримінальних діянь. Залишення цих діянь нерозслідуваними, а злочинців не притягнутими до відповідальності, зумовлює обстановку беззаконності в державі. Успішне розслідування злочинів і покарання злочинців є однією з необхідних умов існування правової держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Криміналістична методика розслідування злочинів завжди була в центрі уваги вчених-криміналістів, оскільки постійно потребує удосконалення існуючих і створення нових методик розслідування сучасних злочинів. Зокрема, слід назвати таких вчених як: Р. С. Белкін, П. Б. Біленчук, А. Н. Васильєв, І. А. Возгін, А. В. Іщенко, І. М. Лузгін, В. Ю. Шепітько та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З безперервним розвитком організованої злочинності, появою нових видів злочинів криміналістична методика знаходиться у стані активного розвитку і тому потребує постійного вивчення й удосконалення. В Україні існує низка проблем, пов'язаних зокрема з відсутністю єдиної структурованої системи криміналістичних методик, різноманітність поглядів і наукових пояснень одних і тих же методик, складність доступу до криміналістичних методик, внаслідок відсутності єдиного контенту, який би містив згруповану інформацію, необхідну правоохоронним органам для ефективного розслідування злочинів.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження проблем розвитку криміналістичної методики та пошук шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Криміналістична методика як окрема частина науки радянської криміналістики розпочала своє формування у 30-ті роки минулого століття. Хоча у більш ранніх працях І. М. Якімова, В. І. Громова та інших авторів уже наводились рекомендації (методи) щодо розкриття та розслідування окремих видів злочинів, але ще не йшлося про новий розділ криміналістики [6, с. 86].

У сучасній криміналістиці висловлена думка про тривалий процес розвитку криміналістичної методики, в якому виокремлюють декілька етапів. Наприклад, окремі вчені-криміналісти розглядають п'ять етапів:

1) докриміналістичний – зародження методики розслідування злочинів;

2) становлення методики розслідування злочинів у період ранньої криміналістики (праці Г. Гросса, Р. Гейндла, А. Гельвіга, Р. А. Рейса, А. Нічефоро, Б. Л. Бразоля, С. М. Трегубова та ін.);

3) зміцнення методики розслідування злочинів як самостійного розділу криміналістики (з середини 20-х до середини 30-х років ХХ ст.), що пов'язують з поглядами І. М. Якімова, В. І. Громова, С. А. Голунського;

4) подальша розробка нових окремих методик розслідування злочинів і початок створення власних загальнотеоретичних положень (друга половина 30-х – середина 60-х років ХХ ст.);

5) розвиток методики розслідування злочинів, пов'язаний з глибоким перетворенням загальної теорії криміналістики наприкінці ХХ ст. (розпочався в 70-ті роки ХХ ст. і триває донині) [9, с. 11–23].

Методика розслідування – це сукупність взаємопов'язаних слідчих та інших дій, що здійснюються у певній послідовності з метою повного, всебічного та швидкого розслідування і попередження злочинів [5, с. 65–66].

Криміналістична методика виникла в результаті інтеграції та диференціації наукових знань та об'єднує в собі передові досягнення криміналістичної техніки й тактики, відповідно, щодо оптимальної організації розслідування злочинів і судового розгляду певних категорій справ [1, с. 9].

Криміналістична методика посідає чітке місце у системі криміналістики. Вона являє собою не галузь, і не частину криміналістики, яка не є визначеною. Криміналістична методика – це розділ криміналістики [10, с. 7].

Методика розслідування злочинів може розглядатися у двох аспектах:

1) сам процес розслідування злочинів;

2) розділ науки криміналістики.

Саме у взаємозв'язку цих двох напрямів – практичного і теоретичного – методика розслідування злочинів виявляє своє призначення, сприяючи розробці наукових рекомендацій і запровадженню їх у практику розслідування злочинів [3, с. 369].

Криміналістична методика має свої принципи – сукупність основоположних засад, керівних ідей, які виражають зміст та сутність даної кри-

міналістичної теорії, носять теоретичний і практичний характер та безпосередньо направлені на здійснення розслідування.

Р. Л. Степанюк відносить до цієї категорії наступні положення:

- правова основа – обов'язкове врахування дослідником вимог нормативно-правових актів, що стосуються розроблюваної методики;
- наукова основа, тобто знання та використання сучасних досягнень криміналістики та інших наук, положення яких є необхідними для побудови відповідної методики, а також дотримання загальних правил науково-дослідної діяльності у процесі її формування;
- інформаційно-практична основа, якщо означає обов'язкове ґрунтовне вивчення дослідником злочинної діяльності певного виду, особливостей діяльності щодо виявлення, розкриття та розслідування відповідного різновиду злочинів, запобігання їм, а також урахування потреб і можливостей оперативної-розшукової, слідчої, експертної та судової практики [6, с. 88].

Головна ціль теоретичних і методологічних основ криміналістичної методики розслідування міститься в створенні системи наукових підходів і принципів розробки окремих методик розслідування і умов їх використання в розслідуванні конкретних правопорушень [7, с. 123].

Важливим завданням криміналістичної методики є дотримання прав і свобод людини. Так П.М. Маланчук підкреслює, що саме Конституція України визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини і громадянина та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави в усіх складових життя суспільства [4, с. 3]. Відповідно діяльність правоохоронних органів також повинна бути на це спрямована.

Разом із досягненнями і важливістю криміналістичної методики можна виокремити ряд проблем:

- за своїм змістом криміналістична методика має охоплювати систему окремих методик. Традиційним вважають здійснення їх розробки відносно виду злочинів. Але на сьогодні виникають так звані «комплексні методики», «міжвидові методики», «родові методики» тощо. Такий стан потребує свого упорядкування та визначення прагматичної значущості їх розробки, місця у системі криміналістичної методики;
- окремі криміналістичні методики мають бути звернені до формування, навпаки, так званих «мікрометодик» як певної диференціації в межах їх видової спрямованості. Зазначена тенденція має бути перспективною, оскільки такі методичні рекомендації відрізняються більшою конкретністю;
- аналіз окремих криміналістичних методик дає підстави стверджувати, що їх зміст відрізняється залежно від підходів того чи іншого автора. Такий стан викликає заперечення, оскільки методика розслідування має бути певною програмою, алгоритмом дій слідчого. У цьому сенсі є потреба в певній уніфікації, наданні чітких методичних рекомендацій щодо виконання слідчої діяльності [2, с. 160].

Сьогодні вченими-криміналістами розроблено методики розслідування найбільш поширених

видів злочинів. Однак стрімкий розвиток організованої злочинності та поява нових злочинів потребує розроблення нових методик їх розслідування [11, с. 742–745].

Аналізуючи стан криміналістичної методики, І. А. Возгрін відмічає позитивні зміни у її змісті, коли від описового способу викладення програм розслідування перейшли до формалізованих моделей у вигляді алгоритмів послідовності слідчих дій, розшукових і профілактичних заходів [8, с. 310].

На думку Я. І. Слободян, сучасна криміналістична методика розслідування злочинів, має відповідати таким основним вимогам, а саме:

- бути доступною, тобто викладеною просто та зрозуміло;
- реальною, тобто можливою у застосуванні при розслідуванні та попередженні злочинів;
- зміст методики має відповідати конкретному злочину, що розслідується, його специфіці;
- мати чітко визначені рекомендації з організації розслідування;
- усі рекомендовані дії мають бути ефективними та безпомилковими, щоб при їх застосуванні досягти максимального результату при мінімальній затраті часу й зусиль;
- методичні рекомендації мають йти в ногу з часом, тобто відповідати сучасному законодавству, новим досягненням науки і техніки, новим способам учинення злочинів.

Також вчений зауважує, що на практиці існує проблема пошуку відповідної методики, коли слідчі знають, що мають бути якісь допоміжні матеріали, а от де їх знайти виникає питання. У цьому разі, у підрозділі мають бути організовані невеликі бібліотеки і на службовій підготовці мають демонструватися нові методики розслідування злочинів. Повинна існувати налагоджена взаємодія вчених з практиками: розробили нову криміналістичну методику – передайте її у практичні підрозділи [5, с. 69].

Формування нових і вдосконалення існуючих криміналістичних методик розслідування окремих видів злочинів має здійснюватися на підставі аналізу потреб судово-слідчої практики, міжнародного досвіду, прогностичного бачення ймовірних шляхів розвитку та структурних змін злочинних проявів, застосування ситуаційного підходу, новітніх інформаційних технологій та алгоритмічних схем [2, с. 160].

Висновки і пропозиції. Криміналістична методика є важливим розділом криміналістики, який забезпечує повне, своєчасне та комплексне розслідування правопорушень. В свою чергу, зрозуміло, що не може існувати універсальної методики для усіх видів злочинів. Відповідно зазначена система знань є комплексною, розгалуженою і повинна бути гнучкою.

На разі в Україні існують певні проблеми, що можуть стати причиною неефективності діяльності правоохоронних органів. До таких проблем можна віднести наступні:

- наявність невпорядкованої системи криміналістичних методик;
- існування методик, які вже не є актуальними та навпаки відсутність криміналістичних методик розслідування злочинів, які є поширеними на території нашої держави;

• неоднозначність трактування однієї і тієї ж методики різними авторами;

• проблематичність пошуку відповідних методик правоохоронцями, для забезпечення виконання ними функцій, покладених на них державою.

Задля усунення цих проблем ми пропонуємо створення спеціальної електронної бази, яка міститиме структуровану систему криміналістичних методик і перебуватиме у вузькому доступі.

Структура даної системи повинна відповідати структурі Кримінального кодексу України (розбита на розділи, а в разі необхідності враховувати положення окремих статей Кримінального кодексу України), для полегшення роботи правоохоронців. Це надасть змогу упорядкувати великий спектр криміналістичних методик та підвищити ефективність їх застосування.

Методики повинні буди викладені чітко, детально та містити лише актуальну інформацію. Це надасть можливості усунути протиріччя між діяльністю окремих підрозділів правоохоронних органів.

При цьому використання методики не повинно бути обов'язком. Воно повинно мати рекомендаційний характер. Ситуації бувають різні, і створення універсальної методики не вбачається можливим. До того ж, з часом, злочинці можуть знайти шляхи, для успішного обману постійно застосовуваних методик, і способи, щоб залишатися в тіні. Тому криміналістична методика повинна бути гнучкою, а не усталеним правилом, яке не можна змінити.

Для розробки, координації та контролю даної системи необхідно виокремити спеціальний підрозділ в структурі Міністерства внутрішніх справ України. При цьому ця група повинна забезпечувати безперервний доступ до системи та постійне оновлення інформації, відповідно до законодавств, та не допускати наявності в системі неактуальної інформації.

Ми вважаємо, що запровадження цієї системи допоможе правоохоронним органам України «йти в ногу з часом», підвищить ефективність їх діяльності, а відповідно і довіру народу до цих органів.

Список літератури:

1. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: [монографія] / В. А. Журавель. – Х.: Видавнича агенція «Апостіль», 2012. – 304 с.
2. Кочнева А. О. Криміналістична методика розслідування злочинів: сучасний стан і проблеми розвитку / А. О. Кочнева // Юридичний вісник. – 2016. – № 1(38). – С. 157–161.
3. Криміналістика: підруч. для студ. юрид. спец. вищих закладів освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2001. – 684 с.
4. Маланчук П. М. Функція захисту в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / П. М. Маланчук. – К., 2008. – 19 с.
5. Слободян Я. І. Криміналістична методика на сучасному етапі та її роль у розслідуванні злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями / Я. І. Слободян // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією: теорія і практика. – 2012. – № 2(28). – С. 64–70.
6. Степанюк Р. Л. Принципи формування окремої криміналістичної методики / Р. Л. Степанюк // Право і безпека. – 2016. – № 4(63). – С. 85–90.
7. Тіщенко В. В. Наукові засади розробки методики розслідування / В. В. Тіщенко // Актуальні проблеми держави і права. – О., 2007. – Вип. 32. – С. 119–125.
8. Возгрин И. А. Введение в криминалистику: история основы теории, библиография / И. А. Возгрин. – Санкт-Петербург: Пресс, 2003. – 473 с.
9. Возгрин И. А. Понятие и содержание криминалистической методики расследования преступлений / И. А. Возгрин // Курс криминалистики: в 3 т. Криминалистическая методика: методика расследования преступлений против личности, общественной безопасности и общественного порядка / под ред. О. Н. Коршуновой и А. А. Степанова. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – 498 с.
10. Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений / А. Н. Колесниченко, В. К. Лисиченко, В. И. Гончаренко, М. В. Салтевский и др.; под ред. В. К. Лисиченко // Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений. – К.: Вища школа, 1988. – 468 с.
11. Криминалистика: учебник / под ред. Е. П. Ищенко. – М.: Юрид. фирма «КОНТРАКТ»: ИНФРА-М, 2003. – 748 с.

Маланчук П.М., Василенко А.И.

Учебно-научный институт права

Сумского государственного университета

КРИМИНАЛИСТИЧЕСКАЯ МЕТОДИКА РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ: ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ И ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

Аннотация

Статья посвящена рассмотрению современного состояния последнего раздела криминалистики – криминалистической методики. Основное внимание уделено установлению роли и значения криминалистической методики для раскрытия, расследования и предупреждения преступлений. Приведены требования, которым должна отвечать современная криминалистическая методика расследования преступлений. Выделены проблемы, которые существуют в этой сфере. Предложены пути повышения эффективности использования криминалистических методик в деятельности правоохранительных органов.

Ключевые слова: криминалистика, криминалистическая методика, преступление, расследование преступлений, деятельность правоохранительных органов.

Malanchuk P.M., Vasylenko A.I.
Educational-Scientific Institute of Law
Sumy State University

**CRIMINALISTIC METHOD OF INVESTIGATION OF CRIMES:
PROBLEMS OF APPLICATION AND WAYS OF IMPROVEMENT**

Summary

The article is devoted to the consideration of the modern state of final chapter of criminalistics – criminalistics method. Basic attention is concentrated on the value of criminalistics method for crimes detection, investigation and prevention of crimes. There are given requirements, which modern criminalistics method of investigation crimes should correspond. There are highlighted the problems that exist in this area. There are proposed the ways of improving the effectiveness of the use of criminalistics methods in the work of law enforcement bodies.

Keywords: criminalistics, criminalistics method, crime, investigation of crimes, the work of law enforcement bodies.